

Ministerstvo školstva Slovenskej republiky

Učebné osnovy

pre denné a večerné nadstavbové štúdium

GEOGRAFIA

**Schválilo Ministerstvo školstva SR 3. 6. 1998 pod číslom 1319/98-41
s platnosťou od 1. 9. 1998**

CIELE

Geografia ako vedný odbor zahŕňa v svojom predmete štúdia zákonitosti priestorovej diferenciácie prírodných a spoločenských javov, ktoré prebiehajú v krajine. Zaoberá sa väzbami spoločnosť a prostredie. Vzhľadom na narastanie problémov vyplývajúcich z aktivít človeka a ich vplyvu na prírodné prostredie i na spoločnosť geografia reaguje na zmeny v priestore a pomáha ich riešiť.

Vyučovací predmet je didaktickou modifikáciou obsahu vedného odboru. Geografické vzdelávanie sa v praxi uplatní pri komplexnom vyhodnocovaní všetkých zložiek krajiny pre hospodárske účely, rekreáciu a pre stanovenie optimálnej priestorovej organizácie ľudskej spoločnosti. Všeobecným cieľom vyučovania geografie ako všeobecnovzdelávacieho predmetu vo všetkých typoch stredných škôl je sprostredkovať poznatky o základných zákonitostiach stavu a vývoja krajinnej sféry a jej diferenciácie v priestore. Dôležité je chápať problematiku krajinnej sféry, ktorá je výsledkom vývoja fyzickogeografickej a socioekonomickej sféry spolu s uvedomovaním si problémov zásahov človeka a jeho aktivít do krajinnej sféry Zeme. K tomu je potrebné, aby si študenti osvojili vybrané fakty, pojmy o stave a procesoch v krajinnej sfére Zeme, o rozmiestnení a základných charakteristikách obyvateľstva, vedeli analyzovať a hodnotiť súčasné problémy sveta a učili sa žiť v priestore.

Cieľom je naučiť študentov chápať odlišnosti medzi jednotlivými kultúrami, vážiť si tradície rôznych národov a snažiť sa o spoluprácu so všetkými národmi a národnosťami. Pritom je potrebné mať dostatočné vedomosti o svojej vlasti, vážiť si prostredie, v ktorom žijeme a zachovať si svoju kultúru a národnú identitu.

Dôležité je osvojiť si zručnosti a návyky pri práci so zdrojmi geografických informácií – mapami, kartogramami, kartodiagramami a štatistickým materiálom. Najdôležitejšia je práca s mapou, poznanie jej obsahu a na základe mapy vedieť si utvoriť predstavu o zobrazenom území.

Spolu s osvojením vedomostí a zručností predmet má aj spoločenský význam, ktorý spočíva v uvedomovaní si a chápaní existujúcich a hroziacich problémov a tým vedie k zvýšeniu spoločenského a ekologického vedomia obyvateľstva. Výchovným cieľom je prehĺbiť aj estetické a etické cítenie.

OBSAH

Výber učiva obsiahnutý v osnovách predmetu rešpektuje súčasný stav vedeckého poznania a umožňuje tiež začlenenie aktuálnych informácií o súčasných problémoch v krajine. Jednotlivé tematické celky sú za sebou usporiadané tak, aby na všeobecné poznatky, ktoré sú obsiahnuté v tematických celkoch fyzickej a humánnej geografie nasledovali témy regionálnej geografie s problémami životného prostredia v jednotlivých oblastiach sveta.

Vzhľadom na to, že učivo geografie nadväzuje na obsah zemepisu v základnej škole, je potrebné aby obsah vyučovania, formy a hlavne metódy vyučovania geografie boli vekuprimerané. Učivo o miestnej krajine sa začleňuje do učebných osnov v rozsahu, ktorý si škola podľa možností môže prispôbiť.

Poradie tematických celkov nie je záväzná, môže sa presúvať aj v rámci ročníkov, ale tak, aby sa nenarušila nadväznosť obsahu. Rozsah tematických celkov je spracovaný pre celkový počet hodín 132 počas celého štúdia. Počet hodín voliteľného predmetu sa zavedie podľa podmienok školy. Predložené učebné osnovy sú návodom, ako spracovať a prispôbiť si učebné osnovy podmienkam školy. Ich koncepcia je v súlade s didaktickým spracovaním

geografie ako prírodovedného a spoločenskovedného predmetu. Jednotlivé tematické celky sú zostavené tak, aby boli v súlade s tematickými celkami ostatných stredných škôl.

V prípade, že v učebnom pláne školy je geografii venovaných menej hodín, je potrebné si tieto učebné osnovy upraviť v tematickom pláne, v prípade väčšieho počtu hodín, jednotlivé témy rozšíriť.

Rozširujúce učivo je vyznačené v okrúhlych zátvorkách. Počty hodín pri jednotlivých celkoch sú len orientačné a je potrebné ich prispôbiť zameraniu školy.

Vzhľadom na to, že geografia je dôležitým predmetom pre pochopenie zákonitostí prírodných procesov na planéte ale aj pochopenie neustálych zmien, ktoré prebiehajú v jednotlivých častiach sveta odporúčame pre kvalitné zvládnutie predmetu minimálnu časovú dotáciu 99 hodín počas celého štúdia.

Prehľad tematických celkov

Zaradenie do ročníkov a orientačný počet hodín

	A	B	C	D
1. Geografia ako veda	1 (2)	1 (2)	1 (1)	1 (1)
2. Zem ako vesmírne teleso	1 (7)	1 (7)	1 (2)	1 (1)
3. Zemský povrch	1 (5)	1 (5)	1 (2)	1 (2)
4. Fyzická geografia	1 (29)	1 (30)	1 (25)	1 (14)
5. Humánna geografia	1 (23)	1 (22)	2 (17)	1 (10)
6. Regionálna geografia sveta	2 (43)	2 (36)	2 (30)	1 (26)
7. Geografia Slovenskej republiky	2 (23)	2 (18)	2 (16)	1 (10)
8. Geoekológia a environmentalistika	2 (15)	2 (4)	2 (3)	1 (2)
9. Miestna krajina	2 (18)	2 (8)	0	0

Vysvetlivky:

A: Celkový počet hodín geografie počas štúdia 165 (5 hodín týždenne počas celého štúdia)

B: Celkový počet hodín geografie počas štúdia 132 (4 hodiny týždenne počas celého štúdia)

C: Celkový počet hodín geografie počas štúdia 99 (3 hodiny počas celého štúdia)

D: Celkový počet hodín geografie počas štúdia 66 (2 hodiny týždenne počas celého štúdia)

1, 2, 3: označenie ročníka, v ktorom je daný tematický celok odporúčaný

Čísla v zátvorkách: označenie orientačného počtu hodín pre jednotlivé tematické celky

Ciele a obsah tematických celkov

1. Geografia ako veda

Ciele

- získať základné poznatky o objekte, predmete skúmania geografie,
- určiť postavenie geografie v systéme vied,
- aplikovať význam geografie pre ľudskú spoločnosť,
- poznať možnosti využitia geografie v praxi.

Obsah

1.1 Objekt a predmet geografie

1.2 Základné metódy geografie

1.3 Rozdelenie geografie a jej postavenie v systéme vied

1.4 Význam geografie pre ľudskú spoločnosť

2. Zem ako vesmírne teleso

Ciele

- rozšíriť si základné poznatky o zemskom telese, postavení vo vesmíre
- vyvodit' geografické dôsledky postavenia Zeme v Slnecnej sústave
- charakterizovať dôsledky pohybov Zeme a ich vplyv na diferenciáciu krajinej sféry

Obsah

2.1 Tvar a veľkosť Zeme

2.2 Pohyby Zeme a ich dôsledky, slapové javy

2.3 Povrch Zeme – oceány, kontinenty, svetadiely

3. Zemský povrch a mapa

Ciele

- vedieť využívať základné poznatky o mape, jej tvorbe a obsahu
- orientovať sa dokonale na mape pomocou zemepisnej siete
- porovnať základné druhy zobrazení

Obsah

3.1 Mierka mapy

3.2 Obsah mapy

3.1 Kartografické zobrazenia

4. Fyzická geografia

Ciele

- získať základné poznatky z jednotlivých geografických vied
- vyvodit' vzťahy medzi čiastkovými sférami krajiny na Zemi a ich vzájomné ovplyvňovanie
- analyzovať tematické mapy a nadobudnúť zručnosť pracovať s nimi
- na základe získaných poznatkov sledovať javy a procesy prebiehajúce v prírode
- využívať medzipredmetové vzťahy
- komplexne charakterizovať vzájomné vzťahy medzi sférami na malom území
- získať schopnosť syntetizovať jednotlivé poznatky z čiastkových sfér krajinej sféry
- na základe získaných poznatkov vyvodzovať zovšeobecnenia

Obsah

4.1 Atmosféra

4.1.1 Základné charakteristiky

Zloženie a vertikálne členenie atmosféry

Meteorologické prvky

Počasia, klíma a klimatické činitele

4.1.2 Atmosférické procesy

Výmena tepla a rozloženie tepla na Zemi

Výmena vlhky, rozdelenie vlhky a zrážok na Zemi

Prúdenie vzduchu v atmosfére

Vzduchové hmoty, atmosférické fronty, tlakové útvary

4.1.3 Klíma na Zemi

Klimatické pásma a oblasti

Klíma na malom území. Zmeny klímy na Zemi

4.1.4 Počasie

Predpovede počasia

Výkyvy počasia. Počasie a živé organizmy. Vplyv počasia na človeka

4.2 Hydrosféra

- 4.2.1 Základné poznatky o hydrosfére
Obeh vody na Zemi a jeho bilancia
- 4.2.2 Svetový oceán
Oceány a moria
Fyzikálne a chemické vlastnosti vody oceánov a morí
Dynamika oceánskej a morskej vody. Význam oceánu pre človeka
- 4.2.3 Vodstvo na súši
Povrchové toky. Jazerá a umelé vodné nádrže
Ľadovce a stála snehová pokrývka. Podpovrchová voda
- 4.3 Litosféra
  - 4.3.1 Základné poznatky o litosfére. Stavba zemského telesa
  - 4.3.2 Endogénne geologické procesy
Základné jednotky pevnín a oceánskeho dna
Tektonické procesy - horotvorná činnosť
Sopečná činnosť, zemetrasenie
  - 4.3.3 Chemizmus zemskej kôry a horninové zastúpenie
Magmatické horniny, sedimentárne horniny, premenené horniny
  - 4.3.4 Členenie zemskej kôry na malom území
Význam hornín v krajine. Geologická mapa
- 4.4 Georeliéf
  - 4.4.1 Základné poznatky o georeliéfe
Vlastnosti georeliéfu. Činitele a podmienky vzniku georeliéfu
  - 4.4.2 Endogénne procesy a formy georeliéfu
  - 4.4.3 Exogénne procesy a formy georeliéfu
- 4.5 Pedosféra
  - 4.5.1 Základné poznatky o pedosfére
Zloženie pôdy a vlastnosti
  - 4.5.2 Pôdotvorné procesy a činitele
Pôdne typy – planetárne činitele
  - 4.5.3 Zákonitosti rozšírenia pôd
Horizontálna a vertikálna zonálnosť pedosféry
Azonálnosť pedosféry
  - 4.5.4 Znehodnotenie a ochrana pôd
- 4.6 Biosféra
  - 4.6.1 Základné poznatky o biosfére
  - 4.6.2 Planetárne členenie biosféry
Bioklimatické pásma a zóny. Vertikálne členenie biosféry
  - 4.6.3 Vplyv človeka na biosféru
  - 4.6.4 Fyzickogeografické regióny Zeme

5. Humánna geografia

Ciele

- oboznámiť sa s objektom štúdia humánnej geografie a získať základné poznatky z jednotlivých vedných disciplín
- analyzovať systém zložiek humánno geografického systému a jeho prepojenosť s fyzickogeografickou sférou
- zhodnotiť priestorovú aktivitu človeka a ním formovanú kultúrnu krajinu s jej zložkami v ich vývoji a priestorovej diferencovanosti
- analyzovať zákonitosti vývoja priestorových socioekonomických systémov

- analyzovať vzájomné súvislosti pri osídľovaní územia, pri rozmiestnení obyvateľstva a jeho pohybe
- naučiť sa pracovať so štatistickým materiálom a vedieť ho využiť vo vyučovaní
- analyzovať problém vývoja počtu obyvateľov a jeho prognózy
- poznať a charakterizovať súčasné tendencie urbanizácie sveta
- sledovať stav a vývoj odvetví hospodárstva v jednotlivých regiónoch sveta a vedieť ho aplikovať na preberané učivo
- analyzovať vzťah hospodárstva a prírodnej časti krajiny

Obsah

- 5.1 Obyvateľstvo
  - 5.1.1 Vývoj obyvateľstva a prognózy jeho vývoja
  - 5.1.2 Rozmiestnenie obyvateľstva vo vzťahu k prírodným a socioekonomickým faktorom
  - 5.1.3 Dynamika obyvateľstva
    - Prírodný pohyb obyvateľstva. Mechanický pohyb obyvateľstva
    - Typy mechanického pohybu
  - 5.1.4 Štruktúra obyvateľstva
- 5.2 Sídla
  - 5.2.1 Základné jednotky a ich klasifikácia
    - Klasifikácia sídel
  - 5.2.2 Štruktúra sídiel
    - Veľkostná a funkčná štruktúra sídiel
  - 5.2.3 Vnútoraná štruktúra mesta
    - Morfologická štruktúra – pôdorys. Funkčné členenie mesta
    - Priestorový rast mesta
  - 5.2.4 Proces urbanizácie
    - Aspekty a ukazovatele urbanizácie
    - Súčasné tendencie urbanizácie sveta
- 5.3 Poľnohospodárstvo
  - 5.3.1 Význam poľnohospodárstva a jeho charakteristika
- 5.4 Priemysel a doprava
  - 5.4.1 Základné činitele priemyselnej výroby
    - Vznik a vývoj priemyselnej výroby
    - Hlavné typy a odvetvia priemyselnej výroby
  - 5.4.2 Lokalizácia priemyselnej výroby
    - Hlavné činitele vplývajúce na lokalizáciu priemyselnej výroby
    - Súčasné tendencie vývoja priemyselnej výroby
    - (Zhodnotenie lokalizácie vybraných priemyselných závodov)
  - 5.4.3 Rozmiestnenie priemyslu
    - Príčiny nerovnomerného rozmiestnenia priemyslu
    - Hlavné oblasti koncentrácie priemyselnej výroby vo svete
  - 5.4.4 Hlavné druhy dopravy
    - Úloha dopravy v organizácii života spoločnosti
    - Základné členenie dopravy
    - (Činitele ovplyvňujúce výstavbu dopravných ciest a zariadení)
  - 5.4.5 Svetové dopravné systémy
- 5.5 Cestovný ruch, služby a zahraničný obchod
  - 5.5.1 Vývoj cestovného ruchu
    - Faktory vplývajúce na cestovný ruch
    - Význam cestovného ruchu. Oblasti cestovného ruchu
  - 5.5.2 Sociálna a technická infraštruktúra služieb

5.5.3 Zahraničný obchod

Export a import. Teritoriálne zameranie zahraničného obchodu

5.6 Humánogeografické systémy

6. Regionálna geografia sveta

Ciele

- orientovať sa na mape a vedieť lokalizovať oceány, charakterizovať ich vlastnosti a vplyv na svetadiely,
- zhodnotiť hospodársky význam oceánov,
- charakterizovať podľa mapy svetadiely,
- charakterizovať vplyv prírodných podmienok na diferenciáciu aktivít socioekonomickej sféry,
- porovnať politickoekonomické postavenie vybraných krajín v rámci svetového hospodárskeho systému,
- charakterizovať obyvateľstvo a jeho aktivity,
- porovnať štáty podľa prírodných podmienok a úrovne hospodárstva,
- pri charakteristike vybraných oblastí sveta vedieť určiť prehl'ad prírodných podmienok, charakterizovať obyvateľstvo a hospodárstvo,
- zhodnotiť negatívne zásahy ľudskej činnosti na životné prostredie jednotlivých oblastí sveta.

Obsah

- 6.1 Úvod do štúdia regionálnej geografie sveta
Politickoekonomická štruktúra sveta
Jej stav a vývoj v historickom kontexte
- 6.2 Regionálna geografia svetového oceána
- 6.3 Regionálna geografia Antarktídy
- 6.4 Regionálna geografia Austrálie a Oceánie
- 6.5 Regionálna geografia Afriky
- 6.6 Regionálna geografia Ameriky
- 6.7 Regionálna geografia Ázie
- 6.8 Regionálna geografia Európy

7. Geografia Slovenskej republiky

Ciele

- získať základné poznatky z fyzickej a humánnej geografie v rámci územia Slovenskej republiky,
- charakterizovať význam polohy v strede Európy – určiť polohu Slovenska podľa geografických kritérií, vedieť sa orientovať na mape sveta,
- získať poznatky o jednotlivých zložkách krajinej sféry a ich priestorovej diferenciácii na území Slovenska,
- vyvodit' zákonitosti procesov, prebiehajúcich v prírodnom prostredí a ich vzájomnú súvislosť,
- vedieť analyzovať tematické mapy, precvičovať zručnosti pri práci s kartografickým materiálom a inými zdrojmi informácií,
- analyzovať príčiny zhoršenia životného prostredia vo vybraných oblastiach Slovenska,
- získať základné poznatky o obyvateľstve Slovenska,
- vyvodit' vzájomné súvislosti pri osídľovaní územia nášho štátu a pri rozmiestnení obyvateľstva a jeho pohybe,
- vedieť spracovávať štatistický materiál a aplikovať ho na preberané učivo,

- porovnávať základné poznatky o jednotlivých hospodárskych odvetviach,
- sledovať stav a vývoj hospodárstva v súčasných ekonomických podmienkach a aplikovať ho na preberané učivo,
- charakterizovať vzťah hospodárstva a životného prostredia,
- vyvodiť vzťahy medzi prírodnými podmienkami a lokalizáciou hospodárskych objektov a dopravných sietí,
- porovnať predpoklady jednotlivých oblastí Slovenska pre cestovný ruch, turistiku a možnosti exkurzií,
- analyzovať zákonitosti priestorového rozmiestnenia jednotlivých odvetví hospodárstva,
- využívať medzipredmetové vzťahy a aplikovať ich na vyučovanie geografie,
- prakticky v teréne pozorovať jednotlivé zložky krajinej sféry a precvičovaním naučiť sa chrániť prírodu.

Obsah

- 7.1 Vývoj a poloha štátneho územia
  - Geografický vývoj územia Slovenska
  - Poloha, rozloha hranice
- 7.2 Príroda
  - 7.2.1 Geologický vývoj, stavba, nerastné suroviny
  - 7.2.2 Reliéf
  - 7.2.3 Podnebie a počasie
  - 7.2.4 Vodstvo
  - 7.2.5 Pôdy
  - 7.2.6 Rastlinstvo a živočíšstvo
- 7.3 Obyvateľstvo a sídla
- 7.4 Hospodárstvo
  - 7.4.1 Vývoj a štruktúra hospodárstva
  - 7.4.2 Priemysel
  - 7.4.3 Poľnohospodárstvo, lesné a vodné hospodárstvo
  - 7.4.4 Doprava
  - 7.4.5 Cestovný ruch, zdravotníctvo, školstvo
  - 7.4.6 Zahraničný obchod

8. Geoekológia a environmentalistika

Ciele

- skúmať vzájomné vzťahy medzi prírodnými komponentami krajiny,
- hodnotiť prírodné javy a procesy na určitom území,
- získať poznatky o vzniku a vývoji krajinej sféry Zeme, s ktorou je spätý život, sociálne a ekonomické činnosti ľudskej spoločnosti,
- zhodnotiť vplyv človeka na krajinu ako existenčného prostredia,
- analyzovať zákonitosti geosystému,
- získať poznatky o geoekologickej štruktúre krajiny, účelových vlastnostiach, prírodných zdrojoch krajiny,
- analyzovať negatívne dôsledky činnosti ľudskej spoločnosti na krajinu, ale aj na zdravie človeka,
- získať poznatky o právnej ochrane prírody a krajiny a vedieť ich využiť v praxi,
- analyzovať a hodnotiť krajinu okolia školy.

Obsah

- 8.1 Krajina ako prostredie života na Zemi
Vznik a vývoj krajinného prostredia
Vzťah človeka ku krajinnému prostrediu
Životné prostredie
- 8.2 Globálne environmentálne problémy krajinej sféry Zeme
Vplyv výrobných aktivít a dopravy
Vyčerpávanie surovinových zdrojov
Znečisťovanie prírodných zložiek krajiny
Funkcie ekosystémov pre život na Zemi. Globálne dôsledky činnosti človeka na ekosystémy Zeme
- 8.3 Ochrana prírody a krajiny. Legislatíva na úseku ochrany ŽP

9. Miestna krajina

Ciele

- charakterizovať polohu a prírodné pomery v miestnej krajine, sledovať ich priestorové rozmiestnenie, ich vznik a vývoj,
- porovnávať prírodné pomery miestnej krajiny s inými oblasťami Slovenska,
- charakterizovať rozmiestnenie hospodárskej činnosti v miestnej krajine, význam pre existenciu človeka,
- sledovať stav životného prostredia, vyhodnocovať negatívne zásahy človeka do prostredia a navrhovať príklady ochrany životného prostredia,
- vedieť sa orientovať v krajine, ovládať prácu s mapou miestnej krajiny topografickou a turistickou

Obsah

- 9.1 Poloha a prírodné pomery miestnej krajiny
- 9.2 Obyvateľstvo a sídelná charakteristika
- 9.3 Hospodárstvo
- 9.4 Životné prostredie
- 9.5 Praktická činnosť s mapami, orientácia v prírode
- 9.6 (Vychádzka a exkurzia)

PROCES

Učebné osnovy sú spracované tak, že predpokladajú používanie doplňujúcich informácií. Vzhľadom na to, že rozsah aj hĺbka informácií je značná, treba klásť dôraz na zníženie záťaže pamäťových funkcií a sústrediť sa viac na hodnotenie faktov a javov, osvojovanie si poznatkov o príčinnno-následných vzťahoch geografických javov a procesov. Dôležité je nadväzovať na poznatkový základ zo základnej školy, využívať samostatnú prácu, prácu so štatistickým materiálom a na jej základe analyzovať a hodnotiť geografické javy.

Obsah jednotlivých tematických celkov využíva aj poznatky z iných predmetov.

Formy a metódy vyučovania nie sú predpísané, záleží na tvorivosti učiteľa a možnostiach, ktoré má k dispozícii. Dôležité je sústavne pracovať na hodinách s mapou a atlasom. Po zvládnutí základných geografických pojmov a vzťahov uplatniť metódy riešenia problémových úloh.